

Sandra L. Hanson*

Catholic University, Washington, D.C.

Steven A. Tuch

George Washington University, Washington, D.C.

Tłumaczenie z języka angielskiego: Ksenia Frąszczak

Porównanie opinii publicznej wśród kobiet i mężczyzn w odniesieniu do wolności, swobód i demokracji w Polsce i Stanach Zjednoczonych na przestrzeni czasu

Wprowadzenie

Myśl o demokracji była do tej pory przede wszystkim dziełem mężczyzn i skupiała się na doświadczeniach wyniesionych z systemów dwupartyjnych i wolnych wyborów. Historycznie rzecz ujmując, koncepcja demokracji wykluczała kobiety [Tremblay]. Pomimo że kobiety aktywnie uczestniczyły w amerykańskiej demokracji od ponad 13 dekad, dopiero w ciągu ostatnich 30 lat kwestia kobiet w polityce stała się uznanym tematem badań naukowych w Stanach Zjednoczonych [Freeman]. Badania i myśl teoretyczna poświęcona polityce i demokracji często nie uwzględniają faktu, iż wartości takie jak równość i wolność są kluczowe dla systemu demokratycznego. Kobiety angażowały się w ruchy wolnościowe w Polsce i w USA nawet w czasach, kiedy nie miały prawa głosu. Ich walka o równouprawnienie pod wieloma względami przebiegała równolegle. W niniejszym tekście chcemy zwrócić uwagę przede wszystkim na specyficzne dla kobiet postawy wobec wolności, niezależności i demokracji. Uważamy, że perspektywa płci wzbogaca nasze pojmowanie demokracji i wolności. Wykorzystujemy dane z badań World Values Survey (1989–2014), by zobrazować zróżnicowanie opinii publicznej ze względu na płeć zarówno w kwestiach związanych z wolnością, a dotyczących płci, imigracji oraz praw człowieka, jak i w sprawach wolności słowa, wyboru i wyznania. Analizujemy także opinię publiczną w odniesieniu do swobód obywatelskich (wkładu, który jednostka wnosi w zarządzanie państwem, a także prawa do udziału w pokojowych demonstracjach) oraz demokracji (praw obywatelskich i ich ochrony). Wszystkie te aspekty opinii publicznej będą analizowane w odniesieniu do trzech zmiennych: kraju (Polski albo Stanów Zjednoczonych), płci i czasu.

* Obydwoje autorzy kilkakrotnie otrzymali stypendia Fulbrighta na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Dziękujemy Fundacji Fulbrighta za te możliwości. Wnioski zawarte w niniejszym artykule nie muszą się pokrywać ze stanowiskiem Polsko-Amerykańskiej Komisji Fulbrighta.

Porównania Polski ze Stanami Zjednoczonymi

Istnieje kilka powodów, dla których porównanie Polski z USA jest interesujące z punktu widzenia badań nad wolnością, swobodami i demokracją. „Amerykański Sen” (*The American Dream*) i powiązane z nim wolność i niezależność to kluczowe elementy amerykańskiej kultury i historii. Nie jest niczym niezwykłym, że dany naród łączy jakieś marzenie. Wręcz przeciwnie, wielce prawdopodobne, że pewien zbiór pragnień i nadziei obecny jest we wszystkich kulturach. W przypadku Polski idea niepodległości wydaje się dominować nad pejzażem Polskich Snów. We współczesnym, zglobalizowanym świecie istotnym zagadnieniem staje się to, jak takie marzenia przekraczają granice i wpływają na kształtowanie się Snów innych narodów. Ale nie jest to jedyny powód, dla którego porównanie tych dwóch krajów jest tak interesujące. Polska Konstytucja z 3 maja 1791 roku była pierwszą konstytucją w Europie, przyjętą – co istotne – przy użyciu demokratycznych metod. Stała się później wzorem dla kolejnych dokumentów tego typu, podobnie jak konstytucja Stanów Zjednoczonych. Polski inżynier wojskowy Tadeusz Kościuszko odegrał kluczową rolę w wojnie o niepodległość Stanów Zjednoczonych, później zaś stał się wpływowym przeciwnikiem niewolnictwa w Ameryce.

Kontrast pomiędzy Stanami Zjednoczonymi a Polską jest interesujący także ze względu na fakt, że Amerykański Sen nie tylko dostarczył Kościuszcze wzoru dla reform demokratycznych, które wspierał po powrocie do ojczyzny, ale także stał się punktem odniesienia dla Polski w czasie transformacji ustrojowej 1989 roku. Co ciekawe, konstytucja PRL z 1952 roku była jednym z pierwszych tego typu dokumentów, w których zapisano zasadę równouprawnienia kobiet i mężczyzn. W poprawkach do amerykańskiej konstytucji zasada ta nie została uwzględniona do dzisiaj. Wśród innych istotnych różnic historycznych i politycznych pomiędzy tymi dwoma krajami należy wskazać wyjątkowe dla Polski doświadczenia systemu komunistycznego, jej jednolitość wyznaniową, rasową i etniczną oraz długą tradycję bycia krajem katolickim.

Ta ostatnia kwestia ma szczególne znaczenie, jako że przez 200 lat zaborów i 50 lat komunizmu Kościół katolicki był jedyną instytucją dającą Polakom możliwość budowania chociażby podstaw społeczeństwa obywatelskiego. Konflikt między państwem a społeczeństwem w tych okresach powodował, że zagadnienia praw obywatelskich przesłaniały kwestie związane z prawami kobiet. Wpływ Kościoła na życie Polaków zwiększył się jeszcze po upadku komunizmu – obecnie oddziałuje on na wszystkie obszary życia publicznego, włączając w to media, politykę, wybory, prawodawstwo regulujące między innymi kwestie aborcji czy edukacji, oraz na ideologiczne koncepcje płci [Eberts; Hanson and Gadowska; Heinen and Portet].

Mimo że państwo komunistyczne w teorii gwarantowało kobietom i mężczyznom równe prawa, rzeczywistość odbiegała dalece od tych deklaracji. Niektóre doświadczenia tego okresu pozwalają wyjaśnić, dlaczego w Polsce brak ruchów kobiecych, które silnie rozwinęły się w Stanach Zjednoczonych. Szerzej rzecz ujmując, są to doświadczenia, które mogły znacząco przyczynić się do powstania różnic w poglądach na wolność i niezależność, jakie wyznają Polacy i Amerykanie, oraz do zróżnicowania osądów kobiet i mężczyzn w obydwu krajach. Niemniej kobiety w obydwu krajach angażowały się w ruchy obywatelskie, trzeźwościowe, solidarnościowe i inne tego typu akcje. Co ciekawe, ówczesni komentatorzy wskazywali na fakt, że ruch solidarnościowy nie poruszał kwestii równouprawnienia

płci. Argumentowano, że najważniejszą kwestią jest ustanowienie demokracji, szczegóły (takie jak równouprawnienie dla kobiet) można zaś dopracować później. Niemniej zwycięstwo Solidarności i wprowadzenie nowego ustroju po 1989 roku dało Polakom wyczekiwaną od lat wolność zrzeszania się, zgromadzeń, słowa i druku. Podobnie ruch praw obywatelskich w Stanach Zjednoczonych zrzeszał zarówno mężczyzn, jak i kobiety wywodzące się z mniejszości rasowych, jednak jego dążenia skupiały się na zrównaniu praw wszystkich ras, pozostawiając kwestię równości płci na drugim planie. Problemy badawcze, które stawiamy w niniejszym artykule, dotyczą przede wszystkim tego, jakie są podobieństwa i różnice w opinii publicznej mężczyzn i kobiet w Polsce i Stanach Zjednoczonych, oraz tego, jak dalece są one ukształtowane przez uwarunkowania historyczne obydwu krajów.

Odejście Polski od systemu komunistycznego oraz długofalowe zmiany w zakresie, w jakim zarówno polski, jak i amerykański system polityczny dowartościowywały wolność i demokrację, wskazują na to, że należy też przeanalizować, jak polska i amerykańska opinia publiczna zmieniały się z biegiem czasu. Demokracje oraz prawa i wolności obywatelskie nie są niezmiennie – z czasem ulegają różnorodnym przemianom wiążącym się ze zmianami struktur władzy i administracji oraz wymianom przywódców i autorytetów. Wskutek tego zmienia się także walka o te swobody oraz stopień, w jakim są one osiąganе. Dla omówienia tych problemów badawczych wykorzystujemy dane z ostatniej ćwierci wieku.

Ujęcia teoretyczne płci w kontekście demokracji, swobód i wolności

Nasze badania opierają się na pokaźnej literaturze dotyczącej zagadnienia zróżnicowania opinii publicznej ze względu na płeć w odniesieniu do kwestii wolności, swobód i demokracji. Wielokrotnie wskazywano w niej na stałe w czasie trendy, zgodnie z którymi kobiety częściej głosują, wybierają inne partie i prezentują bardziej egalitarne postawy. Mają ponadto inne niż mężczyźni preferencje ekonomiczne i poglądy na ważne kwestie. Różnią się od nich także tym, jakie wartości uznają za kluczowe [Celis et al.; Abendschon and Steinmetz; Kaufmann; CAWP; Zainulbhai; Tyson]. Niemniej w ramach tego typu analiz

rzadko dokonuje się porównań różnych krajów. Z tego względu do tej pory niewiele wiadomo o takich postawach wobec demokracji, wolności i swobód, które byłyby wyjątkowe dla kobiet w Polsce lub Stanach Zjednoczonych albo kształtowałyby się odmiennie w obydwu krajach. Raport opublikowany niedawno przez Zainulbhai sugeruje, że kobiety z różnych krajów prezentują różne osądy w kwestiach równości płci. Autorka wskazała na przykład, że kobiety w Stanach Zjednoczonych wykazują większe poparcie dla kwestii równości płci niż w Polsce. Oznacza to, że wyciąganie prostych konkluzji co do wartości wyznawanych przez kobiety i co do przyjmowanych przez nie egalitarnych postaw wiąże się z ryzykiem zignorowania różnorodności kontekstów historycznych i kulturowych, w których funkcjonują współczesne kobiety. Zarówno teoretyczne, jak i empiryczne prace Charles i jej współpracowników były dla nas kluczowym wsparciem, jeśli chodzi o wskazanie, jaki wpływ uwarunkowania gospodarcze, polityczne i kulturowe wywierają na możliwości dostępne dla danej płci w danym kraju (zob. liczne publikacje tego zespołu wymieniane w bibliografii). Inni autorzy wykazali, że różnice w statusie majątkowym, systemach wartości i strukturach przyczyniają się do zróżnicowania poglądów na płeć i nierówności płciowe. Niektórzy sugerowali także, że globalizacja i upowszechnienie się kultury globalnej również wpływają na postawy i poglądy dotyczące płci, często prowadząc do przyjęcia zachodnich wzorców [Dorius and Alwin; Schwartz and Rubel-Lifschitz; Celis et al.].

W naszych badaniach korzystamy także z perspektyw teoretycznych wypracowanych przez badaczy zajmujących się pojęciami demokracji i wolności. Nie ma zgody co do znaczenia i mierników wolności, jednak autorzy tacy jak Graeff podają konkretne koncepcje i wskaźniki, które pozwalają nam na dalsze postępy na tym polu badań. Pojęcie wolności zawiera w sobie na przykład wolność słowa i wyznania, a także prawo do pracy i do protestu. Nie ma też konsensusu, jeśli chodzi o definicję demokracji [Mansbridge; Tremblay]. Niezgoda w tej kwestii wykracza daleko poza zagadnienie współlistnienia ustroju demokratycznego z systemową nierównością ras i płci. Na przykład wielu założycieli państwa amerykańskiego rozważało formę rządów opartą na „naturalnej arystokracji” i wykazywało dużą nieufność w stosunku

do demokracji jako podstawy dla dobrych rządów. Dlatego też wdrażanie idei demokracji było w Stanach Zjednoczonych długotrwałym procesem. Oprócz tego na całym świecie można obserwować, że systemy demokratyczne nie gwarantują wolności i swobód dla wszystkich mniejszości (Miller). Jednym z zagadnień, które uwzględniamy w naszych badaniach, są poglądy mężczyzn i kobiet w Polsce i Stanach Zjednoczonych na te skomplikowane kwestie związane z wolnością, a także innymi powiązanymi z nią ideami, takimi jak równość i demokracja.

Metody

Dane

W niniejszym artykule wykorzystujemy dane z World Values Survey (Inglehart et al.). World Values Survey to globalny projekt badań ankietowych realizowany od 1981 roku przez światową sieć, której członkami są przedstawiciele nauk społecznych z ponad 100 krajów. Ankiety przeprowadzane są na próbach reprezentatywnych dla danego państwa i dotyczą takich kwestii, jak wartości i przekonania jednostek, ich przemiany w czasie oraz ich wpływ na sytuację społeczno-polityczną. W naszych badaniach korzystamy z danych zagregowanych z edycji od II do VI¹. Edycja II została przeprowadzona w latach 1989–1993, kolejne zaś w latach 1994–1998 (III), 1999–2004 (IV), 2005–2009 (V) i 2010–2014 (VI). Plik danych zagregowanych został przygotowany przez wiceprzewodniczącego Stowarzyszenia World Values Survey, profesora Christiana Welzela. Próby są reprezentatywne dla osób powyżej osiemnastego roku życia zamieszkujących gospodarstwa domowe na terenie danego kraju niezależnie od ich narodowości, obywatelstwa i języka ojczystego.

Wskaźniki

Biorąc pod uwagę nasze wskaźniki badawcze oraz zastaną literaturę dotyczącą pojęć wolności, swobód i demokracji, dobraliśmy wskaźniki wolności pozwalające na zgłębienie opinii publicznej w kwestii praw człowieka, praw poszczególnych płci i grup etnicznych lub rasowych. Uwzględniamy także wskaźniki opinii

publicznej w odniesieniu do swobód obywatelskich i demokracji. Szczegółowe opisy wszystkich wskaźników zamieszczone są poniżej. W naszym badaniu płęć i przynależność państwowa są zmiennymi niezależnymi, a opinia publiczna w odniesieniu do wolności, swobód i demokracji to zmienne zależne. Ograniczamy naszą analizę do dwóch państw – Polski i Stanów Zjednoczonych. Wszystkie analizy przeprowadzono w taki sposób, by obok wpływu przynależności państwowej na wyznawane poglądy mógł być wskazany także udział płci w ich kształtowaniu.

Wolność

Przebadane zostały dwa aspekty wolności. Na pierwszy z nich składają się kwestie równouprawnienia płci, praw imigrantów i praw człowieka. Do kwestii *równouprawnienia płci* odnoszą się dwa pytania stawiane w badaniach ankietowych. Jedno dotyczy ustosunkowania się do stwierdzenia: „Kiedy brakuje miejsc pracy, mężczyźni powinni mieć pierwszeństwo w dostępie do zatrudnienia”. Dostępne odpowiedzi to: „zgadzam się” (oznaczona kodem 1), „nie zgadzam się” (2) i „nie mam zdania” (3). By zachować spójność danych, zakwalifikowaliśmy odpowiedzi „nie mam zdania” jako brakujące dane i przypisaliśmy kod 0 do odpowiedzi „zgadzam się”, a 1 – do „nie zgadzam się”. Kolejny wskaźnik odnoszący się do płci to stwierdzenie: „Mężczyźni są lepszymi przywódcami politycznymi niż kobiety”. Dostępne były odpowiedzi od „zdecydowanie się zgadzam” (1) do „zdecydowanie się nie zgadzam” (4). Wskaźnik powiązany z *prawami imigrantów* to teza: „Kiedy brakuje miejsc pracy, pracodawcy powinni zatrudniać w pierwszej kolejności Polaków/Amerykanów”. Dla zachowania spójności danych zakwalifikowaliśmy odpowiedzi „nie mam zdania” jako brakujące i przypisaliśmy kod 0 do „zgadzam się” i 1 – do „nie zgadzam się”. Ostatni wskaźnik z tej grupy odnosi się do *praw człowieka*. To pytanie: „Jak duże jest poszanowanie dla jednostkowych praw człowieka w tym kraju? Czy w Pana/Pani opinii jest: bardzo duże poszanowanie dla jednostkowych praw człowieka (1); dość duże poszanowanie (2); raczej mało poszanowania (3); zupełny brak poszanowania (4)”.

Na drugi aspekt wolności, który przebadaliśmy, składają się wolność słowa, wyznania oraz wyboru i kontroli nad własnym życiem. Wskaźnikiem odnoszącym się do wolności słowa jest pytanie: „Jeśli

¹ Polska nie została uwzględniona w edycji IV.

musiałby Pan / musiałaby Pani wybierać, które z poniższych uznałby Pan / uznałaby Pani za najważniejsze? Zachowanie porządku w państwie, oddanie obywatelom większego wpływu na ważne decyzje państwowe, zwalczanie wzrostu cen czy ochrona wolności słowa?”. Odpowiedzi były kodowane jako 1, jeśli respondent uznał wolność słowa za najważniejszą, i 0 – jeśli wybrał którąś z pozostałych opcji.

Wolność wyboru i kontroli nad własnym życiem wiąże się ze wskaźnikiem, jakim jest pytanie: „Niektórzy ludzie wierzą, że mają całkowitą wolność wyboru i pełną kontrolę nad swoim życiem, podczas gdy inni uważają, że zupełnie nie mają wpływu na to, co im się przytrafia. Proszę określić, jak wiele wolności w dokonywanych wyborach oraz jak dużą kontrolę nad tym, co dzieje się w Pana/Pani życiu, ma Pan/Pani w swoim odczuciu, przy pomocy skali, gdzie 1 oznacza zupełny brak wolności wyboru, a 10 bardzo dużą wolność”.

Wskaźnik odnoszący się do *wolności wyznania* to następujące pytanie: „Proszę określić, czy zdecydowanie zgadza się Pan/Pani, zgadza się, nie zgadza się czy też zdecydowanie nie zgadza się z następującym stwierdzeniem: Jedyna dopuszczalna religia to moja religia”. Odpowiedziom przypisane są kody od 1 dla „zdecydowanie się zgadzam” do 4 dla „zdecydowanie się nie zgadzam”.

Swobody obywatelskie

Swobody obywatelskie są drugim z istotnych pojęć, które zostały poddane analizie. Badamy dwa wskaźniki związane z tymi swobodami. Pierwszy z nich dotyczy tego, czy ludzie powinni mieć większy wpływ na to, jak działa dane państwo. Pytanie powiązane z tym wskaźnikiem brzmi następująco: „Ludzie zastanawiają się czasem nad tym, jakie powinny być cele dla tego kraju na najbliższe dziesięć lat. Na tej karcie wymienione są cele, które według niektórych powinny być uznane za priorytetowe. Proszę wskazać, który z nich uznaje Pan/Pani za najważniejszy”. Respondenci wybierali pomiędzy następującymi opcjami: „szybki rozwój gospodarczy; zagwarantowanie obronności i odpowiednio silnej armii; oddanie ludziom większego wpływu na to, co dzieje się w ich miejscu pracy i w ich lokalnych społecznościach; upiększenie miast i obszarów wiejskich”. Odpowiedzi „oddanie ludziom większego wpływu na to, co dzieje się w ich miejscu pracy i w ich lokalnych społecznościach” przypisany został kod 1, wszystkim pozostałym zaś – 0.

Kolejny wskaźnik związany ze swobodami obywatelskimi dotyczył tego, czy respondenci brali kiedykolwiek *udział w pokojowych demonstracjach*. Pytanie brzmi następująco: „Proszę popatrzeć na tę kartę. Odczytam różne formy działań politycznych podejmowanych przez ludzi i poproszę Pana/Panią o wskazanie, czy kiedykolwiek brał Pan / brała Pani w nich udział, czy jest to coś, w czym mógłby Pan / mogłaby Pani wziąć udział, lub czy jest to coś, czego nigdy, w żadnych warunkach nie zrobiłby Pan /nie zrobiłaby Pani: udział w demonstracjach pokojowych”. Jeśli respondent odpowiadał, że brał udział w demonstracji, odpowiedź była kodowana jako 1, pozostałe odpowiedzi były kodowane jako 0.

Demokracja

Do zoperacjonalizowania trzeciego z badanych przez nas pojęć, demokracji, wykorzystane zostały dwa wskaźniki. Respondentom zadawano następująco pytanie: „Wiele cech możemy uznać za pożądane, ale nie wszystkie z nich należą do najważniejszych cech charakterystycznych systemu demokratycznego. Proszę

o wskazanie w odniesieniu do następujących cech, czy uważa je Pan/Pani za konieczne w systemie demokratycznym. Proszę o użycie skali, w której 1 oznacza, że cecha nie jest w ogóle konieczna, 10 – że zdecydowanie jest konieczna w systemie demokratycznym”. Ze wspomnianej listy cech systemu demokratycznego wybraliśmy dwie: *Prawa obywatelskie zapobiegają opresji wobec jednostek ze strony państwa* i *Kobiety mają takie same prawa jak mężczyźni*.

Analizy

Wykresy liniowe zestawiające odpowiedzi kobiet i mężczyzn z Polski oraz ze Stanów Zjednoczonych ukazują zmiany, którym z czasem ulegały opisane powyżej wskaźniki dotyczące wolności, swobód i demokracji. Jako że dane z I edycji badania nie są dostępne dla tych dwóch krajów, skupiamy się na danych z edycji od II do VI dotyczących sześciu wskaźników badanych przez cały ten okres w obydwu krajach. Oprócz tego analizujemy różnice w uśrednionych odpowiedziach obydwu płci zarówno w poszczególnych krajach, jak i w porównaniu obydwu państw. Poziom istotności uśrednionych różnic sprawdzany jest przy pomocy testów T. By sprawdzić stabilność wpływu płci i przynależności państwowej na opinię publiczną, używamy wielowymiarowych modeli regresji uwzględniających mierniki wieku i poziomu wykształcenia respondentów.

Porównania w czasie

Wykresy od 1 do 6 ukazują zmiany w czasie postaw w odniesieniu do różnych wskaźników wolności, swobód i demokracji w Polsce i w Stanach Zjednoczonych, z uwzględnieniem płci respondentów. Wykres 1 pokazuje odpowiedzi na twierdzenie, że mężczyźni są lepszymi przywódcami politycznymi. Amerykańskie kobiety najczęściej z tych grup wyrażają niezgodę wobec tego stwierdzenia. Ich poglądom najbliższe są osądy amerykańskich mężczyzn, nie zaś polskich kobiet. Wśród polskich mężczyzn jest najmniej osób niezgadających się z tym stwierdzeniem. Niemniej wykres 1 pokazuje trend, zgodnie z którym niezgodna na to twierdzenie wzrasta we wszystkich analizowanych grupach.

Trendy zaznaczające się na wykresie 2 pokazują odpowiedzi na pytanie dotyczące tego, czy mężczyźni powinni mieć pierwszeństwo w dostępie do zatrudnienia, kiedy brakuje miejsc pracy. Podobnie jak na wykresie 1, amerykańskie kobiety są grupą, w której panuje największa niezgodna na to stwierdzenie, u amerykańskich mężczyzn zaś jest ona niewiele mniejsza. Warto zauważyć, o ile niższe są wyniki uzyskane na podstawie odpowiedzi polskich respondentów na to pytanie. Rezultaty badania pokazują skomplikowane trendy dotyczące zmian postaw w polskim społeczeństwie po upadku komunizmu. W edycjach V i VI to mężczyźni w Polsce – nie zaś kobiety – byli bardziej skłonni, by się nie zgodzić z twierdzeniem o pierwszeństwie mężczyzn w dostępie do zatrudnienia.

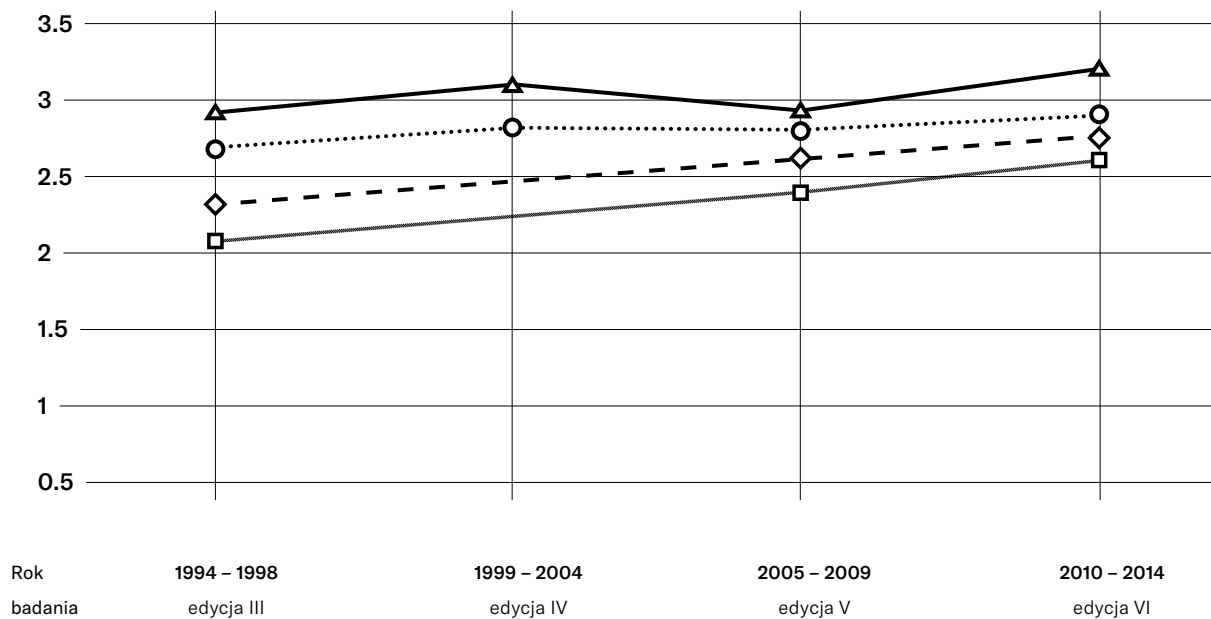
Wykres 3 przedstawia wartości odpowiadające postawom wobec dostępu imigrantów do zatrudnienia w okresach, w których brakuje miejsc pracy. Ponownie Amerykanie i Amerykanki są bardziej skłonni niż Polki i Polacy do tego, by nie zgodzić się z omawianym stwierdzeniem. Ta tendencja utrzymuje się przez cały okres, w którym prowadzono badania, jednak można zauważyć pewne fluktuacje trendów – w niektórych latach to amerykańskie kobiety, w innych zaś amerykańscy mężczyźni byli grupą, w której panowała największa niezgodna na tę tezę.

Rezultaty

Wykres 1.

Uśredniona odpowiedź polskich i amerykańskich respondentów, z podziałem na płeć, na pytanie dotyczące mężczyzn jako przywódców politycznych (World Values Study)

Uśredniona odpowiedź

„Mężczyźni są lepszymi przywódcami politycznymi niż kobiety”.

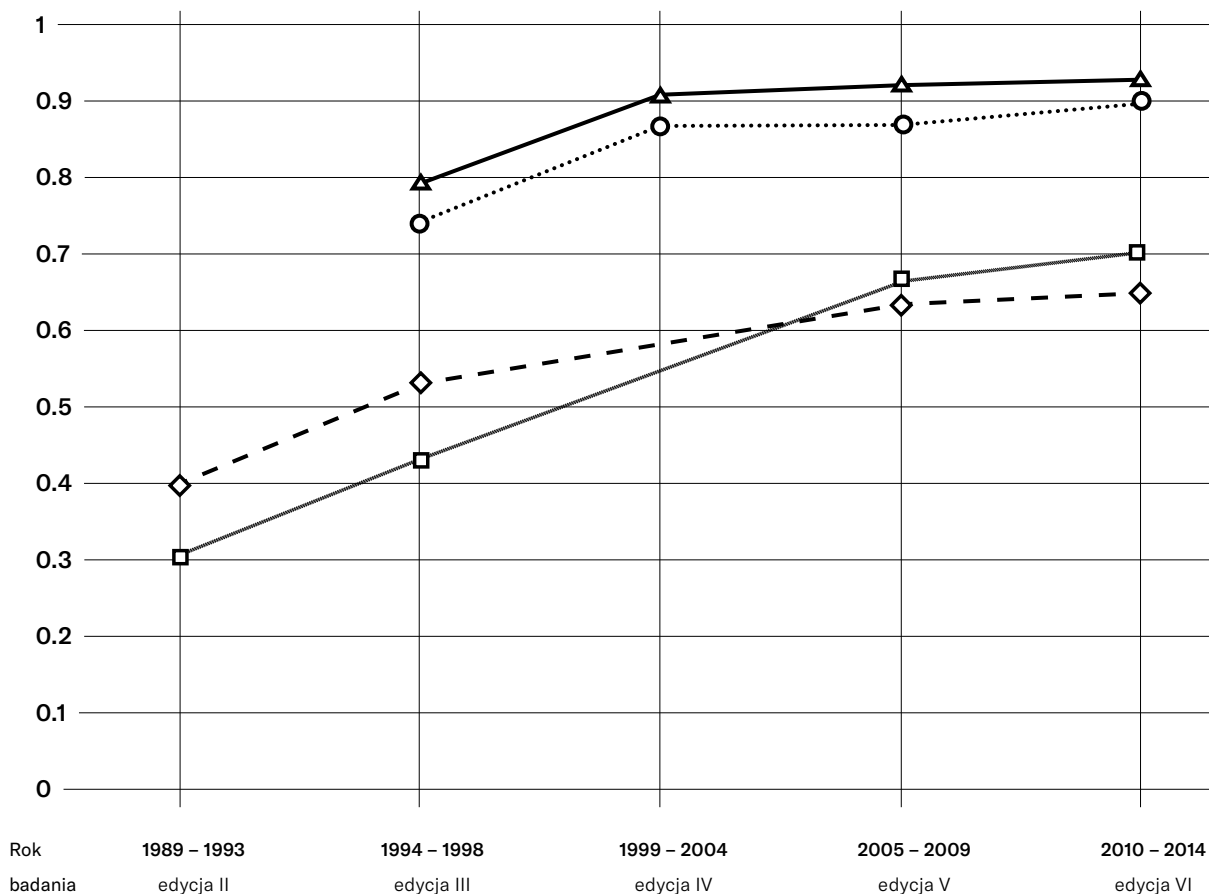
- 1 = zdecydowanie się zgadzam
 2 = zgadzam się
 3 = nie zgadzam się
 4 = zdecydowanie się nie zgadzam

- ...○... amerykańscy mężczyźni
 —□— polscy mężczyźni
 —△— amerykańskie kobiety
 —◇— polskie kobiety

Wykres 2.

Uśredniona odpowiedź, z podziałem na płeć, polskich i amerykańskich respondentów na pytanie o pierwszeństwo mężczyzn w zatrudnieniu (World Values Survey)

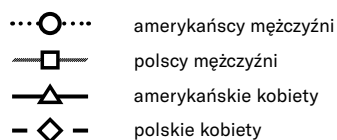
Uśredniona odpowiedź

„Kiedy brakuje miejsc pracy, mężczyźni powinni mieć pierwszeństwo w dostępie do zatrudnienia”.

0 = nie zgadzam się

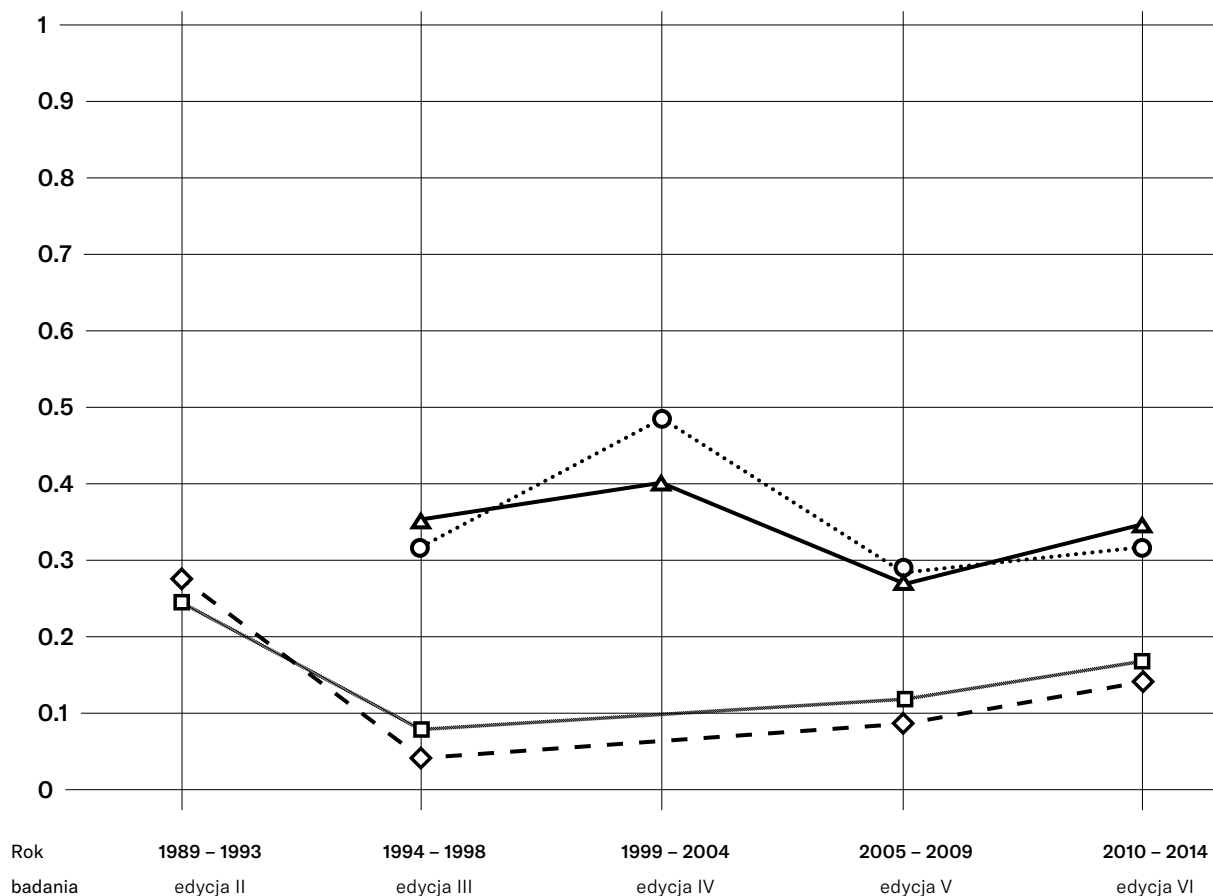
1 = zgadzam się

Wykres 3.

Uśredniona odpowiedź, z podziałem na płeć, polskich i amerykańskich respondentów na pytanie dotyczące zatrudniania imigrantów (World Values Survey)

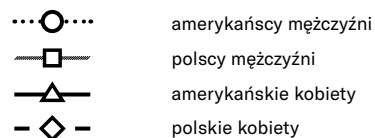
Uśredniona odpowiedź

„Kiedy brakuje miejsc pracy, pracodawcy powinni zatrudniać w pierwszej kolejności Polaków/Amerykanów, nie imigrantów”.

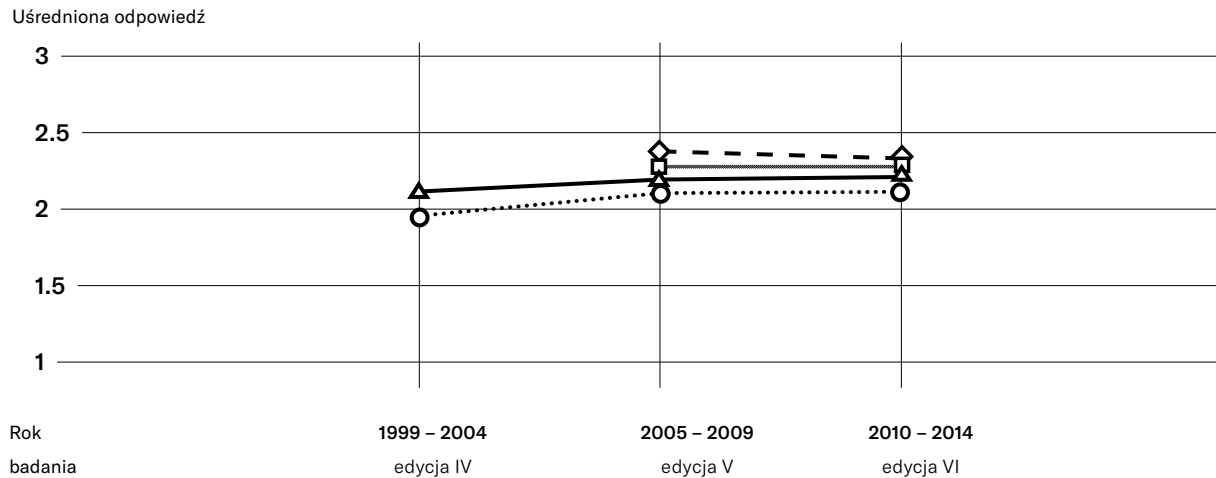
0 = nie zgadzam się

1 = zgadzam się

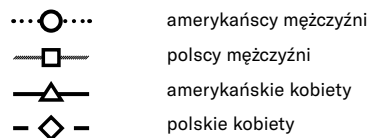
Wykres 4.

Uśredniona odpowiedź, z podziałem na płeć, polskich i amerykańskich respondentów na pytanie dotyczące poszanowania praw człowieka (World Values Survey)

„Jak duże jest poszanowanie dla jednostkowych praw człowieka w tym kraju?”

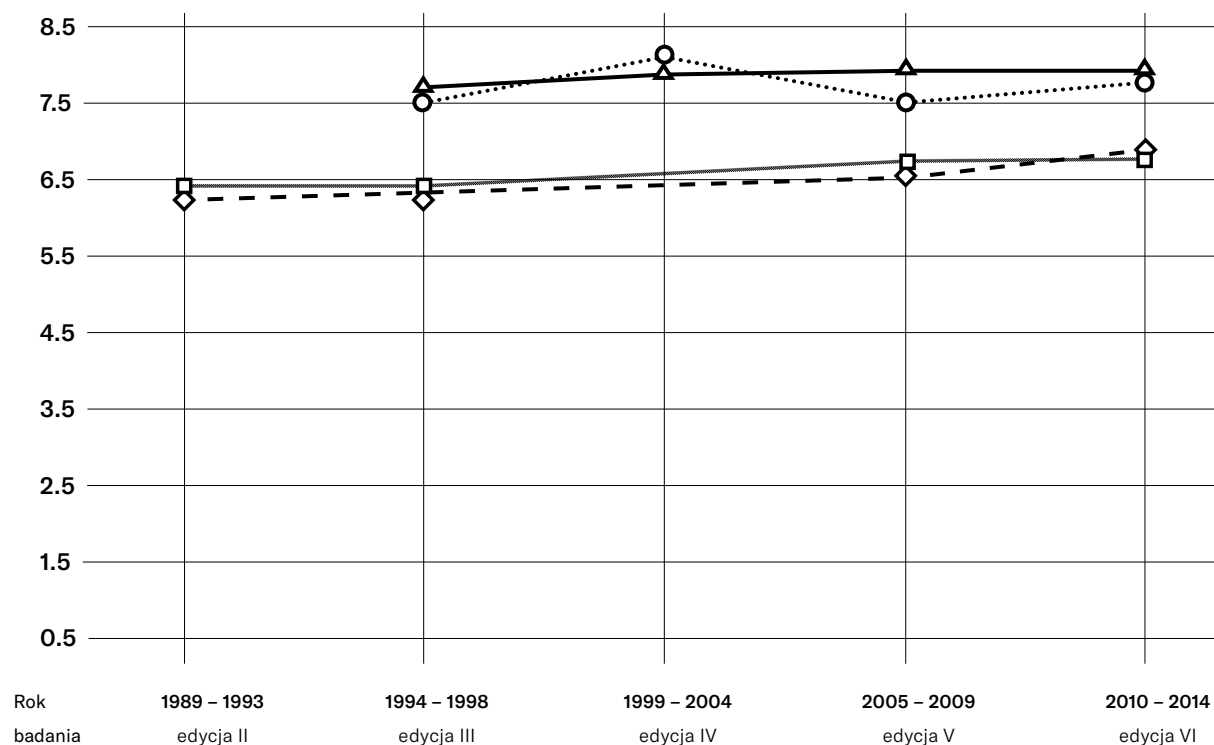
- 1 = bardzo duże poszanowanie dla jednostkowych praw człowieka
 2 = dość duże poszanowanie
 3 = raczej mało poszanowania
 4 = zupełny brak poszanowania

Wykres 5.

Uśredniona odpowiedź, z podziałem na płeć, polskich i amerykańskich respondentów na pytanie dotyczące wolności wyboru i kontroli nad własnym życiem (World Values Survey)

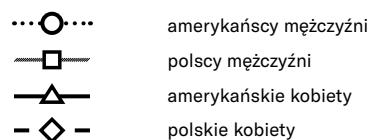
Uśredniona odpowiedź

„Jak dużą wolność w dokonywanych wyborach i jak dużą kontrolę nad swoim życiem ma Pan/ Pani w swoim odczuciu?”

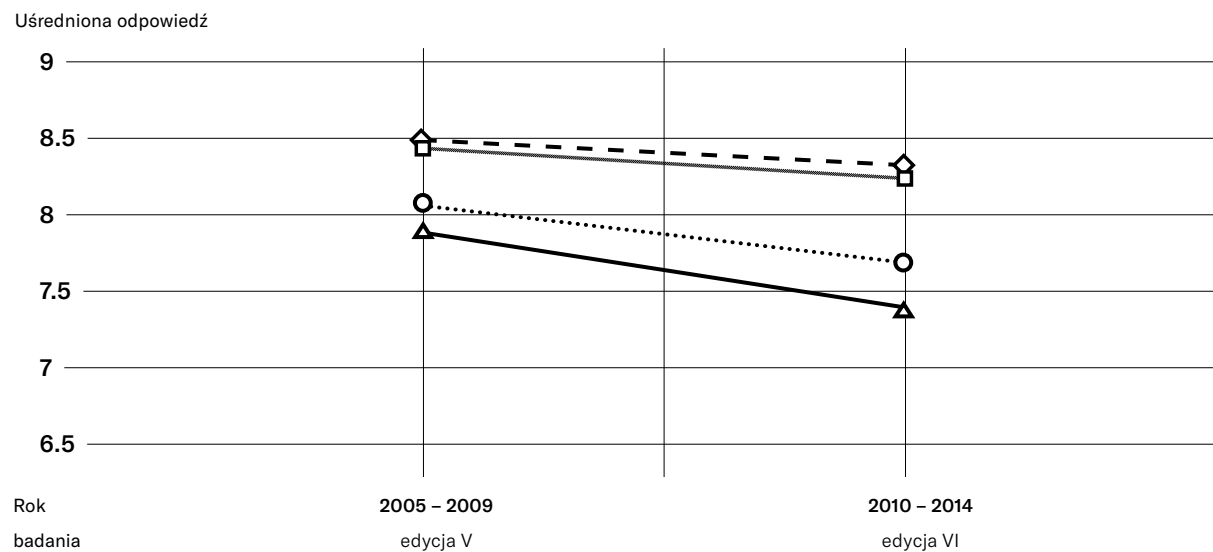
1 = w ogóle nie mam

10 = bardzo dużo

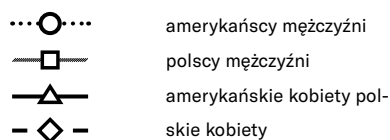
Wykres 6.

Uśredniona odpowiedź, z podziałem na płeć, polskich i amerykańskich respondentów na pytanie dotyczące cech systemu demokratycznego

W systemie demokratycznym prawa obywatela chronią jednostki przed opresją ze strony państwa”.

1 = nie jest to cecha konieczna w demokracji;
10 = cecha konieczna w demokracji

Z kolei w Polsce kobiety były nieco mniej skłonne zgodzić się z tym twierdzeniem w drugiej edycji badania, mężczyźni wykazywali nieco większą niezgodę w edycjach III i V, w edycji VI zaś rezultaty uzyskane na podstawie odpowiedzi obydwu grup były niemalże identyczne.

Trendy widoczne na wykresie 4 ukazują odpowiedzi na pytanie: „Jak duże jest poszanowanie dla jednostkowych praw człowieka w tym kraju?”. Zaznaczają się tutaj odmienne trendy niż na pozostałych wykresach. W edycji V Polacy i Polki częściej niż Amerykanie i Amerykanki wskazywali, że w ich kraju brakowało poszanowania indywidualnych praw człowieka (dotyczyło to zwłaszcza polskich kobiet). W edycji VI wyniki wszystkich grup są niemalże takie same, gdyż wynik uzyskany na podstawie odpowiedzi polskich respondentów obniżył się, amerykańskich zaś – wzrósł.

Wykres 5 pokazuje odpowiedzi na pytanie: „Jak dużą wolność w dokonywanych wyborach i jak wiele kontroli nad swoim życiem ma Pan/Pani w swoim odczuciu?”. Amerykanie i Amerykanki uzyskali tutaj wyższe wyniki niż Polki i Polacy, przy czym amerykańscy mężczyźni są nieco mniej skłonni, by mówić o dużej wolności wyboru, niż tamtejsze kobiety (z wyjątkiem czwartej edycji badania). W Polsce mężczyźni wskazywali na większą wolność wyboru w edycjach II i III, jednak do czasu przeprowadzenia edycji VI poglądy Polek i Polaków niemalże się ujednoliciły.

Wykres 6 prezentuje odpowiedzi na pytanie dotyczące cech charakterystycznych systemu demokratycznego i tego, czy zalicza się do nich następująca właściwość: „Prawa obywatela chronią jednostki przed opresją ze strony państwa”. Jest to pierwsze z omawianych porównań, w którym Polacy i Polki uzyskali wyższy wynik niż amerykańscy respondenci, co oznacza, że są bardziej skłonni, by twierdzić, że ochrona praw obywatelskich jest cechą kluczową dla systemu demokratycznego. W obydwu edycjach, w których zadawano to pytanie, odpowiedzi Polek i Polaków są niemalże identyczne, a pomiędzy edycją V i VI ich rezultat jedynie nieznacznie się obniżył. Z kolei Amerykanie i Amerykanki są mniej skłonni niż Polacy, by uważać, że ochrona praw obywatelskich jest cechą niezbędną dla systemu demokratycznego, przy czym amerykańskie kobiety uzyskały w edycjach V i VI najniższy rezultat ze wszystkich czterech grup.

Ponadto w wypadku odpowiedzi Amerykanów obojga płci rezultat ten zdecydowanie się obniżył w II edycji badania, co wskazuje na coraz mniejszą wagę przywiązywaną do ochrony praw obywatela w systemie demokratycznym.

Porównanie uśrednionych poglądów wyrażanych w VI edycji badania

Wartości zawarte w tabeli 1 to uśrednione rezultaty uzyskane na podstawie odpowiedzi udzielonych w ostatniej dostępnej edycji World Values Survey (edycja VI, lata 2010–2014). Dokonano porównania wyników kobiet i mężczyzn w ramach obydwu krajów oraz rezultatów mieszkańców Polski i Stanów Zjednoczonych w ramach obydwu płci. Pierwsze cztery kolumny prezentują porównanie postaw poglądów obydwu płci w Polsce i w Stanach Zjednoczonych. W Polsce można zaobserwować niemal zupełny brak zróżnicowania ze względu na płeć, z jednym tylko wyjątkiem: polskie kobiety są bardziej skłonne niż polscy mężczyźni, aby zgodzić się ze stwierdzeniem, że ludzie powinni mieć większy wpływ na to, jak działa państwo. W odniesieniu do tego twierdzenia amerykańscy respondenci uzyskują niższy rezultat i w tym kraju to mężczyźni, nie kobiety, są bardziej skłonni, aby zgodzić się z taką tezą. W Stanach Zjednoczonych można zaobserwować jeszcze cztery znaczące różnice pomiędzy płciami. Wszystkie z nich wiążą się ze wskaźnikami dotyczącymi wolności – zarówno w odniesieniu do płci, jak i wolności słowa, wyboru oraz wyznania. W trzech z czterech przypadków to Amerykanki częściej opowiadają się za większą wolnością. Z kolei mężczyźni w Stanach Zjednoczonych są bardziej skłonni niż kobiety, by popierać wolność słowa.

Kolejne cztery kolumny w tabeli 1 ukazują porównania grup o różnej przynależności państwowej w obrębie obydwu płci. Zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn można zauważyć znaczące różnice pomiędzy mieszkańcami obydwu krajów we wszystkich wskaźnikach z wyjątkiem jednego (poszanowania praw człowieka). We wszystkich wypadkach, z wyjątkiem dwóch wskaźników odnoszących się do demokracji, mężczyźni i kobiety ze Stanów Zjednoczonych uzyskują wyższe wyniki, jeśli chodzi o poparcie dla wolności i swobód obywatelskich. W odniesieniu do wskaźników powiązanych z demokracją można

Tabela 1. Uśrednione wskaźniki dotyczące wolności, swobód i demokracji wśród kobiet i mężczyzn w Polsce i w Stanach Zjednoczonych (World Values Survey, 2010–2014)

		Polska		USA		Kobiety		Mężczyźni	
		Mężczyźni	Kobiety	Mężczyźni	Kobiety	Polska	USA	Polska	USA
Wolność	1) Prawa								
	Płeć: prawo mężczyzn do pracy	.70	.66	.90*	.94*	.66*	.94*	.70*	.90*
	Imigranci: dostęp imigrantów do pracy	.15	.15	.30	.33	.15*	.33*	.15*	.30*
	Prawa człowieka: poszanowanie praw człowieka	2.28	2.28	2.25	2.31	2.28	2.31	2.28	2.25
	2) Wolność:								
	Wolność słowa	.05	.06	.20*	.14*	.06*	.14*	.05*	.20*
	Wolność wyboru	6.65	6.68	7.60*	7.86*	6.68*	7.86*	6.65*	7.60*
Wolność wyznania	2.68	2.58	3.04*	3.13*	2.58*	3.13*	2.68*	3.04*	
Swobody obywatelskie	Ludzie powinni mieć większy wpływ na to, jak działa państwo	.32*	.40*	.16*	.13*	.40*	.13*	.32*	.16*
	Udział w pokojowej demonstracji	.09	.07	.15	.13	.07*	.13*	.09*	.15*
Demokracja	Demokracja i ochrona praw obywatelskich	8.42	8.41	7.56	7.37	8.41*	7.37*	8.42*	7.56*
	Demokracja: równe prawa kobiet i mężczyzn	8.93	8.77	8.19	8.25	8.79*	8.25*	8.93*	8.19*
* poziom istotności w teście T ustalono na 0,05									

zauważyć odwrotny trend: zarówno mężczyźni, jak i kobiety w Polsce wykazują dla niej znacząco większe poparcie. Największe różnice występują w odniesieniu do ochrony praw obywatelskich jako aspektu demokracji. Polacy i Polki są zdecydowanie bardziej skłonni niż Amerykanie i Amerykanki, by popierać tę cechę systemu demokratycznego.

Analizy wielowymiarowe

Mimo że w niniejszym artykule skupiamy się przede wszystkim na dwuwymiarowych różnicach w poglądach na wolność, swobody i demokrację, niewątpliwie są też inne czynniki, które mają wpływ na te postawy. By odnieść się do tej możliwości, przygotowaliśmy przy użyciu zwykłej metody najmniejszych kwadratów serię modeli regresji dla każdej ze zmiennych zależnych w tabeli 1. W każdym z modeli regresji dodaliśmy poziom wykształcenia

i wiek respondentów jako predyktory, by sprawdzić, czy i jaki wpływ mają one na analizowane wcześniej powiązania dwuwymiarowe. Utrata istotności wskazuje na to, że wykształcenie lub wiek są ważniejszymi czynnikami kształtowania postaw niż przynależność krajowa lub płeć, podczas kiedy wzrost istotności wskazuje, iż jedna lub obydwie ze zmiennych kontrolnych tłumiły wcześniejsze powiązania dwuwymiarowe. Poniżej streszczamy rezultaty uzyskane za pomocą tych modeli.

Rezultaty dotyczące płci i demokracji w tabeli 1 okazały się stabilne. Z 40 zastosowanych modeli regresji (po dziesięć w odniesieniu do porównania płci w ramach Polski i Stanów Zjednoczonych i po dziesięć w odniesieniu do porównania grup z obydwu krajów wśród kobiet i mężczyzn) tylko w dziesięciu miały miejsce zmiany w stosunku do wcześniejszych wyników porównań dwuwymiarowych. Jedyna zmiana

w odniesieniu do polskich respondentów polega na tym, że początkowo nieistotne powiązanie pomiędzy płcią a poglądami na wolność wyznania okazało się istotne po uwzględnieniu wieku i poziomu wykształcenia, przy czym mężczyźni w Polsce częściej niż kobiety są tolerancyjni w kwestii religii. Wśród respondentów Amerykańskich miały miejsce cztery zmiany w stosunku do dwuwymiarowych rezultatów: istotne początkowo różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami w kwestiach wolności wyznania i znaczenia, jakie ma zwiększenie wpływu ludzi na działanie państwa, okazały się nieistotne w modelach wielowymiarowych; i przeciwnie, nieistotne początkowo powiązania pomiędzy płcią a stopniem poszanowania praw człowieka oraz rolą systemu demokratycznego w ochronie praw obywatelskich okazały się istotne. Kobiety okazały się przy tym bardziej skłonne, by widzieć braki w panującym poszanowaniu praw człowieka i bardziej skłonne do wskazywania, że demokracja jest kluczowa w ochronie praw obywateli.

Analogicznie nieistotny początkowo wśród kobiet związek pomiędzy przynależnością państwową a poglądami na poszanowanie praw człowieka okazał się istotny, przy czym Amerykanki były bardziej skłonne niż Polki, by dostrzegać w swoim kraju braki w tym zakresie. Istotny początkowo związek pomiędzy przynależnością państwową a udziałem w pokojowych demonstracjach był nieistotny. Z kolei wśród mężczyzn nieistotne początkowo powiązanie pomiędzy przynależnością krajową a poszanowaniem dla praw człowieka stało się istotne, przy czym Polacy częściej wskazywali brak ich poszanowania w swoim kraju. Z kolei związki pomiędzy przynależnością krajową a stosunkiem do wolności wyznania i udziałem w pokojowych demonstracjach okazały się nieistotne. Poniżej omawiamy, jakie implikacje mają wyniki naszych badań.

Podsumowanie

Wnioski

W niniejszym artykule perspektywa płci została wykorzystana w celu przeprowadzenia analizy porównawczej polskiej i amerykańskiej opinii publicznej w kwestiach wolności, swobód i demokracji. Wszystkie przeprowadzone analizy World Values Survey skupiały się na zróżnicowaniu ze względu na płeć w odniesieniu do tych zagadnień. W polu zainteresowania znalazły się porównania Polek z Polakami, Amerykanek z Amerykanami oraz kobiet i mężczyzn z obydwu krajów. Motywacją dla podjęcia tych badań dostarczyło zbiegnięcie się w 2019 roku rocznic stulecia nawiązania stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską a Stanami Zjednoczonymi i trzydziestolecia wyzwolenia się Polski z systemu komunistycznego. Jako że relacje dyplomatyczne pomiędzy tymi krajami oraz walka o wolność angażowały zarówno mężczyzn, jak i kobiety, perspektywa płci jest kluczowa w analizie poglądów na wolność, swobody i demokrację. Dwuwymiarowe rezultaty wskazują, że spośród wszystkich analizowanych grup kobiety ze Stanów Zjednoczonych wykazują największe poparcie dla wolności i praw branych pod uwagę w tym tekście. Często grupą popierającą je w najmniejszym stopniu są polskie kobiety i to amerykańscy mężczyźni – nie zaś Polki – są najbardziej zbliżeni w swoich poglądach do Amerykanek. Jest jeden wyjątek odnoszący się do wolności słowa, którą w największym stopniu popierają amerykańscy mężczyźni. Z kolei w wypadku

opinii publicznej w odniesieniu do demokracji zarówno Polacy, jak i Polki wykazują większe poparcie niż Amerykanie i Amerykanki.

Interesujący jest fakt, iż niemal nie ma różnic pomiędzy opinią publiczną kobiet i mężczyzn w Polsce w kwestiach wolności, swobód i demokracji. Wyjątki ograniczają się do tego, że Polki są bardziej skłonne niż Polacy, by twierdzić, że „ludzie powinni mieć większy wpływ na to, jak działa państwo”. Amerykanie i Amerykanki, przeciwnie, różnią się w poglądach odnośnie do połowy badanych zagadnień. Kobiety i mężczyźni w obydwu krajach są zgodni co do kwestii związanych z demokracją.

Po uwzględnieniu dodatkowych predyktorów, takich jak wiek i poziom wykształcenia, rezultaty w dużej mierze pozostają niezmiennie. Pojawia się jednak kilka istotnych efektów, kilka zaś innych traci istotność. Najwięcej zmian w modelach wielowymiarowych pojawia się w porównaniach pomiędzy respondentami obydwu płci w Stanach Zjednoczonych. Po uwzględnieniu zmiennych kontrolnych rezultaty świadczą o tym, że kobiety i mężczyźni zgadzają się co do wolności wyznania i wpływu ludzi na działanie państwa. Kobiety uzyskują jednak wyższy wynik, jeśli chodzi o poszanowanie praw człowieka, rezultaty zaś mężczyzn są większe w odniesieniu do demokracji i ochrony praw obywatelskich.

Wykresy obrazujące przemiany opinii publicznej kobiet i mężczyzn w Polsce i Stanach Zjednoczonych wskazują na to, że trendy dotyczące Polek i Polaków przebiegają podobnie z wyjątkiem wzrostu rezultatów polskich mężczyzn, jeśli chodzi o kwestię dostępu kobiet do zatrudnienia i długotrwałą różnicę opinii pomiędzy Polkami i Polakami w sprawie tego, czy kobiety są dobrymi przywódcami politycznymi. W niektórych kwestiach (jak np. prawa kobiet do pracy) zanotowano znaczący wzrost poparcia dla praw kobiet w Polsce w okresie postkomunistycznym – szczególnie wśród polskich mężczyzn. Wzrost tych wskaźników był mniejszy w wypadku Amerykanek i Amerykanów. W tym okresie jednak zanotowano znaczący spadek innych wskaźników (odnoszących się np. do praw imigrantów) zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn w Polsce. Po 2000 roku ich poziom zaczął się powoli znowu podnosić. W większości badanych obszarów poparcie opinii publicznej dla demokracji, wolności i swobód wzrastało z czasem. Zanotowano jednak mniejsze wsparcie dla ochrony praw obywatelskich w systemie demokratycznym, szczególnie w Stanach Zjednoczonych. Co ciekawe, po upadku komunizmu nie zanotowano ani wśród mężczyzn, ani wśród kobiet znaczących zmian w opinii publicznej, jeśli chodzi o to, jak dużą wolność w dokonywaniu wyborów i jak daleko idącą kontrolę mieli oni nad swoim życiem.

Dyskusja

Rezultaty opisanych powyżej badań potwierdzają pogląd, że studia nad wolnością i demokracją nie są kompletne bez uwzględnienia kwestii płci. Demokracja nie ogranicza się jedynie do prawa głosu i funkcjonowania systemu wielopartyjnego, jako że do jej kluczowych aspektów zalicza się równość [Tremblay]. W naszych badaniach nad demokracją i płcią ujawnia się różnorodność poglądów na demokrację. Kobiety nie zawsze podzielają osądy mężczyzn w odniesieniu do demokracji i wolności – widać to na przykładzie danych ze Stanów Zjednoczonych. Ponadto kobiety (i mężczyźni) w różnych krajach nie zawsze wyznają te same poglądy na demokrację i wolność (co widać zarówno w zestawieniu poglądów Polek i Amerykanek, jak i Polaków i Amerykanów).

Do interesujących rezultatów prezentowanych w niniejszym artykule należą te wskazujące na większe poparcie dla równouprawnienia płci w Stanach Zjednoczonych (zarówno wśród kobiet, jak i wśród mężczyzn) w porównaniu z Polską, podobne poparcie dla praw człowieka w obydwu krajach (wśród kobiet i wśród mężczyzn) i większy nacisk na niektóre aspekty praw obywateli w Polsce niż w Stanach Zjednoczonych (ponownie wśród obydwu płci). Te wyniki odpowiadają polskim uwarunkowaniom historycznym: napięcia pomiędzy państwem a społeczeństwem w Polsce powodowały, że do praw obywatelskich przywiązywano większą wagę niż do praw kobiet [Eberts; Hanson and Gadowska; Heinen and Portet].

Złożoność naszego pojmowania płci i demokracji ujawnia się także w fakcie, że kobiety i mężczyźni w Polsce w równym stopniu popierają prawa kobiet oraz że wsparcie to jest większe wśród zarówno Amerykanek, jak i Amerykanów niż wśród kobiet i mężczyzn w Polsce. Oznacza to, że nie możemy zakładać z góry, iż kobiety w większym stopniu wspierają prawa kobiet niż mężczyźni. Zgodnie z tym, co wskazywano w feministycznej literaturze naukowej, poparcie kobiet dla równouprawnienia płci może nie zaznaczać się w miejscach, w których ciesząca się tradycyjną dominacją grupa ma możliwość wpływania na jednostkowe poglądy kobiet [Mansbridge].

Rezultaty okazują się także bardziej złożone po uwzględnieniu wymiaru czasu, przy czym w minionych dekadach ujawniało się rosnące poparcie dla niektórych aspektów wolności, swobód i demokracji, mało zaś poparcie dla innych. W niektórych przypadkach kobiety i mężczyźni doświadczali podobnych fluktuacji, w innych – przebiegały one odmiennie. Na koniec należy też zaznaczyć, że uwzględnienie innych istotnych predyktorów zmienia niektóre rezultaty dwuwymiarowej analizy (mimo że wiele z nich pozostaje bez zmian). Ta złożoność w kwestii przyczynowości powinna być dokładniej przeanalizowana w kolejnych badaniach.

Mamy nadzieję, że rezultaty przedstawione w tym artykule pozwolą pogłębić rozumienie systemów demokratycznych. Dla zrozumienia, w jaki sposób specyficzne uwarunkowania historyczne prowadzą do kształtowania się różnych systemów demokratycznych i różnych sposobów pojmowania demokracji przez kobiety i mężczyzn, potrzebne są dalsze badania.

Ważne jest, aby badacze posługiwali się danymi pokazującymi przebieg tych procesów w czasie, jako że systemy demokratyczne nie są statyczne, lecz poddają się ciągłym przemianom społecznym, gospodarczym i politycznym.

LISTA PRAC CYTOWANYCH

Abendschon, Simone, and Stephanie Steinmetz. "The Gender Gap in Voting Revisited: Women's Party Preferences in a European Context". *Social Politics: International Studies in Gender, State, and Society*, vol. 21, no. 2, 2014, pp. 314-44.

Celis, Karen, et al. *Introduction: Gender and Politics: A Gendered World, a Gendered Discipline*, Oxford Handbooks Online, Aug. 2013, www.oxfordhandbooks.com/view/10.1093/oxfordhb/9780199751457.001.0001/oxfordhb-9780199751457-e-34.

Center for American Women and Politics (CAWP). *Gender Differences in Voter Turnout*. www.cawp.rutgers.edu/fast_facts/voters/documents/genderdiff.pdf.

Charles, Maria. "Cross-National Variation in Occupational Sex Segregation". *American Sociological Review*, vol. 57, no. 4, 1992, pp. 483-502.

---. "Deciphering Sex Segregation: Vertical and Horizontal Inequalities in Ten Countries". *Acta Sociologica*, vol. 46, no. 4, 2003, pp. 267-287.

Charles, Maria, and David B. Grusky. "Models for Describing the Underlying Structure of Sex Segregation". *American Journal of Sociology*, vol. 100, no. 4, 1995, s. 931-971.

Charles, Maria, and Karen Bradley. "Equal but Separate? A Cross-National Study of Sex Segregation in Higher Education". *American Sociological Review*, vol. 67, no. 4, 2002, pp. 573-599.

---. "Indulging our Gendered Selves? Sex Segregation by Field of Study in 44 Countries". *American Journal of Sociology*, vol. 114, no. 4, 2009, pp. 924-976.

Dorius, Shawn F., and Duane Alwin. *The Global Development of Egalitarian Beliefs – A Decomposition of Trends in the Nature and Structure of Gender Ideology*. Population Studies Center Research Report 10-723. University of Michigan Population Studies Center, 2010.

Eberts, Mirella W. "The Roman Catholic Church and Democracy in Poland". *Europe Asia Studies*, vol. 50, no. 5, 1998, pp. 817-842.

Freeman, Jo. *We will be Heard: Women's Struggles for Political Power in the United States*. Rowan and Littlefield, 2008.

Graeff, Peter. "Measuring Individual Freedom: Actions and Rights as Indicators of Individual Liberty". *Fraser Institute*, www.fraserinstitute.org.

fraserinstitute.org/sites/default/files/ch4-measuring-individual-freedom.pdf.

Hanson, Sandra, and Kaja Gadowska. "Catholicism, Country, and the Construction of Gender: Catholic Women in Poland and the U.S.". *Polish Sociological Review*, vol. 127, no. 3, 1999, pp. 353-376.

Heinen, Jacqueline, and Stephane Portet. "Religion, Politics, and Gender Equity in Poland". *United Nations Research Institute for Social Development*, www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/search/DCC39F09493ED178C125765800370C45.

Inglehart, Ronald, et al., editors. "2014 World Values Survey: Round Six-Country-Pooled Datafile Version". *World Values Survey*, www.worldvaluessurvey.org/WVSDocumentationWV6.jsp.

Kaufmann, Karen M. "The Gender Gap". *PS: Political Science & Politics*, vol. 39, no. 3, pp. 447-453.

Mansbridge, Jane. "Feminism and Democracy". *The American Prospect*, Spring 1990, <https://prospect.org/article/feminism-and-democracy>.

Miller, James. "Democracy". *Washington Post*, 9 Oct. 2018, p. 3.

Schwartz, Shalom H., and Tammy Rubel-Lifschitz. "Cross-National Variation in the Size of Sex Differences in Values: Effects of Gender Equality". *Journal of Personality and Social Psychology*, vol. 97, no. 1, 2009, pp. 171-85.

Tremblay, Manon. "Democracy, Representation, and Women: A Comparative Analysis". *Democratization*, vol. 14, no. 4, 2007, pp. 533-53.

Tyson, Alec. *The 2018 Midterm Vote: Divisions by Race, Gender, Education*. Pew Research Center, 2018.

Women, More than Men, say Climate Change will Harm them Personally. Pew Research Center, 2015.

Zainulbhai, Hani. *Strong Global Support for Gender Equity, Especially Among Women*. Pew Research Center, 2016.

speech and of religion, and human rights, with a particular focus on gender diversity. Findings show considerable variation between U.S. men and women – but not Polish men and women – on freedom-related attitudes and beliefs. Cross-country comparisons show that, with some exceptions, U.S. men and women tend to express more liberal ideas, though Poles' views are becoming more progressive over time. We conclude that a gender perspective is essential to a full understanding of comparative attitudes toward democracy, liberty, and freedom.

Keywords: freedom, democracy, public opinion, gender, Poland, United States

ABSTRACT

Sandra L. Hanson, Steven A. Tuch

A Cross-Time Comparison of Men and Women's Public Opinion on Freedom, Liberty, and Democracy in Poland and the U.S.

In 2019 Poland will celebrate the centennial anniversary of the establishment of Polish-U.S. diplomatic relations and the 30th anniversary of freedom from communist rule, making this an opportune time to compare Polish and American views of freedom, liberty, and democracy. Using data from the World Values Survey, waves 2 through 6 (1989-2014), this paper examines diversity in public opinion on a range of freedom issues, including democracy, women's rights, immigrants' rights, civil liberties, freedom of